

TANULMÁNYOK

1. KÉP ÉS SZÖVEG

Bevezetés

Ez a kötetrészt a verbális és képi összetevőből felépülő statikus multimediális szövegek tipológiájának kérdéseit tárgyaló írás után két tanulmányt tartalmaz. ORDASI PÉTER a „csodafiú-szarvas” téma különféle mediális feldolgozásához nyújt érdekes adalékokat, szemléltetve és elemezve azokat. GÉCZY JÁNOS írása a *Szemiotikai szövegtan* több kötetében is tárgyalt „kis herceg” tematikához kapcsolódik. A kis herceg „rózsá”-jához fűz történeti-tematikai megjegyzéseket.

A VERBÁLIS ÉS KÉPI ÖSSZETEVŐBŐL FELÉPÍTETT KOMMUNIKÁTUMOK TIPOLÓGIÁJÁHOZ

PETŐFI S. JÁNOS

E rövid írás célja egy olyan tipológia körvonalazása, amely egyrészt figyelembe veszi a szóban forgó komplex jeleknek mind jelölő (elsősorban vehikulum), mind jelölt (elsősorban relátum) összetevőjét, másrészt annak a kommunikációs szituációnak a jellegét, amelyben ezek a komplex jelek létrejönnek.

A verbális és képi összetevőből felépülő kommunikátumok a következő három fő típusba sorolhatók: (1) a kommunikátum alkotója annak verbális és képi összetevőből álló vehikulumában egy nem interpretatív úton létrejött relátumot juttat kifejezésre, (2) a kommunikátum alkotója egy általa befogadott verbális vagy képi vehikulumból hoz létre egy verbális és képi összetevőből álló vehikulumot, (3) a kommunikátum alkotója két általa befogadott vehikulumból / vehikulumhalmazból (egy verbálisból és egy képiből) hoz létre egy verbális és képi összetevőből álló vehikulumot.

A létrehozott vehikulumok típusának jelölésére a következő szimbólumokat alkalmazom:

‘Kp-vb’ típusú képi-verbális vehikulum: ebben a képi és a verbális összetevő egymástól elválaszthatatlan,

‘Kp&Vb’ típusú képi-verbális vehikulum: ebben a képi és a verbális összetevő egymástól elválasztható ugyan, de nem könnyen,

‘Kp+Vb’ típusú képi-verbális vehikulum: ebben a képi és a verbális összetevő egymástól elválasztható,

‘Kp←Vb’, illetőleg ‘Vb←Kp’ típusú vehikulum, azaz egy verbális vehikulumhoz hozzárendelt (nem annak alapján létrehozott) képi, illetőleg egy képhez hozzárendelt (nem annak alapján létrehozott) verbális vehikulum.

Vizsgáljuk meg most ezeknek a típusoknak az altípusait közelebbről.

1. Kiindulópont egy – nem egy kommunikátum interpretálása eredményeként létrejövő / létrehozott – r e l á t u m .

1.1. *A dva van egy – nem egy kommunikátum interpretálása eredményeként létrejövő / létrehozott – relátum.* Az alkotó azt egy olyan [‘Kp-vb’ típusú] képi-verbális vehikulumban juttatja kifejezésre, amelynek mindkét – azaz mind a verbális, mind magából a verbális materiából felépített képi – komponense az ő alkotása. A létrehozott vehikulumban a két komponens egymástól elválaszthatatlan, ennek következtében azok befogadása csak egyidejűleg történhet.

E típust képviselik bizonyos, a vizuális költészet körébe sorolható alkotások. Lásd például Apollinaire „A megsebzett galamb és a szökökút” című művét eredetiben és / vagy Radnóti Miklós fordításában, illetőleg a „Válogatás a 20. századi vizuális költészetből” című kötet egyes kompozícióit.

1.2. *A dva van egy – nem egy kommunikátum interpretálása eredményeként létrejövő / létrehozott – relátum.* Az alkotó azt egy olyan [‘Kp&Vb’ típusú] képi-verbális vehikulumban juttatja kifejezésre, amelynek mindkét – azaz mind a képi, mind a létrehozott vehikulumban azzal szervesen összeépített verbális – komponense az ő alkotása. A létrehozott vehikulumban a két komponens egymástól könnyen nem választható el, ennek következtében azok befogadása általában közel egyidejűleg történik.

E típust képviselik az olyan buborékszöveges alkotások (comics), amelyeknek mind verbális, mind képi vehikulum összetevőjét ugyanaz az alkotó hozza létre. Lásd például Zorád Ernő olyan „comics”-jait, amelyeknek szövegét is ő írta.

1.3. *A dva van egy – nem egy kommunikátum interpretálása eredményeként létrejövő / létrehozott – relátum.* Az alkotó azt egy olyan [‘Kp+Vb’ típusú] képi-verbális vehikulumban juttatja kifejezésre, amelynek mindkét – a létrehozott vehikulumban egymáshoz rendelt (több esetben egymással párhuzamosan felépített) verbális és képi – komponense az ő alkotása. A két komponens egymástól elválasztható, ennek következtében azok befogadása mind közel egyidejűleg, mind egymástól teljesen elválasztva is megtörténhet.

E típust képviselik például Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című műve; valamint Wilhelm Busch jól ismert képtörténetei. (Ez utóbbiak egyikét lásd a *Multimédia II.* című kiadványban.)

2. Kiindulópont egy verbális vagy egy képi v e h i k u l u m .

Az ebbe a típusba sorolható kommunikátumok abban különböznek lényegesen az előző típusba sorolhatóktól, hogy vehikulumuk képi és verbális összetevője egymástól különböző szerzők alkotásai.

2.1. Kiindulópont egy v e r b á l i s v e h i k u l u m .

2.1.1. *A dva van egy verbális vehikulum.* Egy képi reprezentáció alkotója azt interpretálja, és egy olyan [‘Kp-vb’ típusú] képi-verbális vehikulumot hoz létre, amelynek

képiséget a kiindulásul adott vehikulum verbális matériájából formálja meg. A létrehozott vehikulum két komponense egymástól elválaszthatatlan; ennek következtében azok befogadása csak egyidejűleg történhet.

E típust képviselik például azok a képversek, amelyeket alkotójuk egy tradicionális vers anyagából hozott létre. Lásd például néhány Shakespeare-szonett képverssé transzformált változatát a „William Shakespeare *Szonettek* Justus Pál fordításában” című kötetben. (A verbális komponens ezekben a változatokban ugyan elválasztható lenne a képtől, de az elválasztás után mindkét komponens teljes mértékben elvesztené funkcióját.)

2.1.2. *Adva van egy verbális vehikulum. Egy képi reprezentáció alkotója azt interpretálja és egy olyan ['Kp&Vb' típusú] képi-verbális vehikulumot hoz létre, amelynek képi összetevőjét a kiindulásul adott verbális vehikulum alapján alkotja meg, és azt a kiindulásul adott vehikulummal attól könnyen nem elválasztható módon kapcsolja össze. Minthogy a két komponens egymástól könnyen nem választható el, ennek következtében azok befogadása általában közel egyidejűleg történik.*

E típust képviselik például azok a buborékszöveges képtörténetek (comics), amelyeket alkotójuk egy adott verbális történet alapján hoz létre. Lásd például a Verő László által szerkesztett „Zorád Ernő” kötetben Heltai Jenő „Family hotel” című (verbális) művének Zorád Ernőtől származó képi-verbális feldolgozását.

2.1.3. *Adva van egy verbális vehikulum. Egy képi reprezentáció alkotója azt interpretálja, és egy olyan ['Kp+Vb' típusú] képi-verbális vehikulumot hoz létre, amelynek képi összetevőjét a kiindulásul adott verbális vehikulum alapján alkotja meg, és azt a kiindulásul adott vehikulummal attól elválasztható módon kapcsolja össze. Minthogy a két komponens egymástól elválasztható, ennek következtében azok befogadása vagy közel egyidejűleg vagy egymástól függetlenül is végbemehet.*

E típust képviselik azok az illusztrált szövegek, amelyek illusztrációit nem a verbális szöveg alkotója hozza létre. Lásd az illusztrált irodalmi szövegek (versek, elbeszélések, regények) nagy többségét.

2.1.4. *Adva van egy szöveg (egy verbális vehikulum). Egy képi reprezentáció alkotója azt interpretálja, és egy olyan ['Kp← Vb' típusú] képet hoz létre, amelyet a kiindulásul adott verbális vehikulum alapján alkot meg, de azt nem egyesíti egy vehikulumban a kiindulásul adottal. Minthogy ebben az esetben nem jön létre egy (képi és verbális összetevőből álló) komplex vehikulum, ennek következtében a verbális és képi elem befogadása általában egymástól függetlenül (és egymástól különálló befogadási térben) megy végbe.*

E típust képviselik a verbális szövegek által ihletett festmények. Lásd például a bibliai szövegek alapján létrehozott festményeket.

2.2. Kiindulópont egy kép (egy képi vehikulum).

2.2.1. *Adva van egy kép (egy képi vehikulum). Egy verbális reprezentáció alkotója azt interpretálja, és egy olyan ['Kp-vb' típusú] képi-verbális vehikulumot hoz létre, amelynek verbális összetevőjét a kiindulásul adott képi vehikulum megjelenési formájába építi be, aminek következtében a létrehozott vehikulum két komponense egymástól elválaszthatatlanná válik. Minthogy ilyen módon a két komponens egymástól elválaszthatatlan, azok befogadása csak egyidejűleg mehet végbe.*

E típust képviselik például azok a képversek, amelyeket alkotójuk úgy hoz létre, hogy egy kép kontúrjait egy verbális szöveggel tölti ki. Lásd például Claus Bremer „Ga-

lamb” című alkotását, amelyben a galamb, a béke egyetemes szimbóluma, háborút dicsőítő szöveg elemeiből van megalkotva (lásd OLIVI – PETŐFI: 1998.).

2.2.2. *Adva van egy kép (egy képi vehikulum). Egy verbális reprezentáció alkotója azt interpretálja, és egy olyan ['Kp&Vb' típusú] képi-verbális vehikulumot hoz létre, amelynek verbális összetevőjét a kiindulásul adott kép (képi vehikulum) alapján alkotja meg, és azt a kiindulásul adott vehikulummal attól könnyen nem elválasztható módon kapcsolja össze. Minthogy a két komponens egymástól könnyen nem választható el, azok befogadása általában közel egyidejűleg történik.*

E típust képviselik például azok a kreatív-produktív gyakorlatok céljára manipulált buborékszöveges képtörténetek (comics), amelyeknek csak a képi összetevőit kapják kézbe a gyakorlat végzői, a verbálisakat azok alapján nekik kell létrehozniuk.

2.2.3. *Adva van egy kép (egy képi vehikulum). Egy verbális reprezentáció alkotója azt interpretálja, és egy olyan ['Kp+Vb' típusú] képi-verbális vehikulumot hoz létre, amelynek verbális összetevőjét a kiindulásul adott képi vehikulum alapján alkotja meg, és azt a kiindulásul adott vehikulummal attól elválasztható módon kapcsolja össze. Minthogy a két komponens egymástól elválasztható, azok befogadása vagy közel egyidejűleg vagy egymástól függetlenül mehet végbe.*

E típust képviselik például azok a kreatív-produktív gyakorlatok céljára manipulált Wilhelm Busch képtörténetek, amelyeknek csak a képi összetevőit kapják kézbe a gyakorlat végzői, a verbálisakat azok alapján nekik kell létrehozniuk.

2.2.4. *Adva van egy kép (egy képi vehikulum). Egy verbális reprezentáció alkotója azt interpretálja, és egy olyan ['Vb ← Kp' típusú] verbális vehikulumot hoz létre, amelyet a kiindulásul adott kép (képi vehikulum) alapján formál meg, de azt nem egyesíti egy vehikulumban a kiindulásul adottal. Minthogy ebben az esetben nem jön létre egy (képi és verbális összetevőből álló) komplex vehikulum, a verbális és képi elem befogadása általában egymástól függetlenül (és egymástól különálló befogadási térben) megy végbe.*

E típust képviselik többek között a festmények művészettörténeti interpretációi, valamint a festményekről írott versek. Ez utóbbiak példaként lásd Gyurkovits Tibor *Extázis* című művét, amelynek 107 verse mellett a verseket ihlető 107 kép reprodukciója is látható.

3. *Kiindulópont k é t olyan v e h i k u l u m , amelynek egyike verbális, másika képi.*

3.1. *Adva van egy v e r b á l í s vehikulum, valamint képek (képvehikulumok) egy tetszőleges halmaza. Egy komplex vehikulum létrehozója mindkettőt interpretálja, és egy olyan ['Vb+Kp' típusú] képi-verbális vehikulumot hoz létre, amelynek képi összetevőjét a képek (képvehikulumok) halmazából a kiindulásul adott verbális vehikulum alapján választja ki, és azt (vagy annak reprodukcióját) a kiindulásul adott verbális vehikulummal attól elválasztható módon kapcsolja össze. Minthogy a két komponens egymástól elválasztható, azok befogadása vagy közel egyidejűleg vagy egymástól függetlenül történhet.*

E típus szemléltetéséül lásd például a „*Das Hohelied der Liebe. Ausgelegt von Pinchas Lapide. Mit Holzschnitten von HAP Grieshaber*” című művet, amelyben az Énekek éneke szövegeinek illusztrálására Grieshaber özvegye férjének nem az Énekek énekéhez készült metszeteiből választott illusztrációkat.

3.2. *Adva van egy k é p (egy képvehikulum), valamint verbális vehikulumok egy tetszőleges halmaza. Egy komplex vehikulum létrehozója mindkettőt interpretálja, és egy*

olyan ['Kp+Vb' típusú] képi-verbális vehikulumot hoz létre, amelynek verbális összetevőjét a verbális vehikulumok halmazából a kiindulásul adott kép (képvehikulum) alapján választja ki, és azt a kiindulásul adott képpel (képvehikulummal) attól elválasztható módon kapcsolja össze. Minthogy a két komponens egymástól elválasztható, azok befogadása vagy közel egyidejűleg vagy egymástól függetlenül történhet.

E típus szemléltetésére szolgálhat például a „Ferenczy Béni Virágoskönyv” című mű, amelyben egymáshoz társított képek és versek találhatók, s a társítás oly módon jött létre, hogy a képeket Ferenczy Béniné, a verseket pedig Katona Tamás válogatta.

[Ez az írás a *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana 5. Comunicazione visiva: parole e immagini in comunicati statici*. Szerk.: JÁNOS S. PETŐFI – GIULIANA PASCUCCI, Università di Macerata, 2001. kötetben megjelent, GIULIANA PASCUCCIval közösen írt, „Tipologia dei comunicati visivi costituiti da un componente verbale ed uno pittoriale” című írás rövidített változata, zömmel magyar művekre való utalásokkal.]

Irodalomjegyzék

BUSCH, WILHELM:

é.n. *Sämtliche Bildergeschichten. Mit 3380 Zeichungen*. Herausgegeben von Rolf Hochhuth. München – Wien – Gütersloh, Verlagsgruppe Bertelsman.

Das Hohelied der Liebe. Ausgelegt von Pinchas Lapide. Mit Holzschnitten von HAP Grieshaber. Kösel Verlag, München, 1993.

FERENCZY BÉNI:

1995. *Virágoskönyv*. Szerkesztette Katona Tamás. Magyar Helikon, Budapest.

GYURKOVICS TIBOR:

2001. *Extázis. 107 kép – 107 vers*. Kráter Műhely Egyesület, Pomáz.

KOVÁCS ZSOLT – L. SIMON LÁSZLÓ (szerk.):

1998. *Válogatás a 20. századi vizuális költészetből. Selection from 20th Century Visual Poetry*. Felső-magyarországi Kiadó – Magyar Műhely Kiadó, Miskolc – Budapest.

PETŐFI S. JÁNOS – BENKES ZSUZSA:

1998. *Multimédia. Több mediális összetevővel rendelkező irodalmi szövegek elemzése II*. Szerk. és az előszót írta Petőfi S. János, a tanulmányokat írták Benkes Zsuzsa és Petőfi S. János. OKSZI, Budapest.

OLIVI, TERRY – PETŐFI S. JÁNOS:

1998. A nyelv materialitásáról. A vizuális költészet mint első lépés a multimedialitás felé. In: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*. JGYF Kiadó, Szeged, 1998. 97-108.

SHAKESPEARE, WILLIAM:

1989. *Szonettek*. Justus Pál fordításában. Az illusztrációkat Balla Margit készítette. Európa Könyvkiadó, Budapest.

ZÓRÁD ERNŐ:

2001. *Kalandozások egy régi fiakkeren*. Írta és szerkesztette Verő László. Fekete Sas Kiadó, Budapest.

TO THE TYPOLOGY OF *VISUAL COMMUNICATA* AS CONFIGURATIONS OF VERBAL AND VISUAL CONSTITUENTS

JÁNOS S. PETŐFI

This paper analysis typological aspects of static multimedial texts constructed by verbal and pictorial constituents. It describes three classes: in the first one the starting point of the production is an 'extralinguistic relatum', in the second one a verbal *or* pictorial 'communicatum', in the third one, on the one hand, verbal, on the other pictorial *communicata* which are independent from each other. In connection with the individual types the paper refers to Hungarian multimedial visual texts.